

ja aikaansa sidottuja moraalinormeja on arvioitava kriittisesti.

Kokoelman painavin puheenvuoro tulee professori Jaana Hallamaalta. Hän kysyy, taivattako opilliset tulkinnot Raamatun eettisen tärän. Jos Jeesuksen moraaliopeutus nähdään yksipuolisesti osana sanomaa ihmissielun pelastuksesta, miten käy siihen sisältyvän radikaalin lähimmäisenrakkauden haasteen? Jos etiikasta tulee osa luovuttamattomaa oppia, tuleeko mahdolliseksi käydä eettistä keskustelua eri tavalla ajattelevien kanssa? Samalla Hallamaa antaa uuden sisällön kirjan keskeiselle väitteelle, että oppipainotteinen raamattunäkemys kaipaa ravistelua.

Etiikan kulmasta edetään rituaalin kulmaan, jota valottavat dosentti Jutta Jokiranta ja teologian tohtori Sini Hulmi. Jokiranta osoittaa, kuinka rituaalit ovat olennainen osa ihmiselämää niin Raamatussa kuin sen ulkopuolellakin. Hulmi luo katsauksen kristilliseen jumalanpalvelukseen, jossa Raamatun rituaalisella käytöllä on sekä säilyttäviä että uudistavia ulottuvuuksia.

Kirjan päättää Kalevi Virtasen kuvaus omasta raamatullisen uskon etsinnästään ja sen myötä syntyneistä oivalluksista. Lopuksi Virtanen johdattaa lukijan vielä kerran kristinuskon nelinurkkaiseen telttamajaan, josta hän toivoo yhtä aikaa avaraa ja totuudellista:

”Telttä on enemmän kuin saateenkaarimaisesti kaartuva suoja erilaisille tulkinnoille. Ollessaan laidoiltan avoin ja salliessaan ihmisten tulla sisään monesta kohdasta, se hyväksyy sen, että kullakin sisääntulijalla on oma kokemuksensa ja oma historiansa, mutta se ei hyväksy sitä, että yksityiset kokemukset olisivat yhtä kuin koko totuus. Se kutsuu kaikkia sisälle tulijoita etsimään totuutta, yhdessä.”

Mitä muuta tuohon voi sanoa kuin aamen.

PETRI MERENLAHTI, TEOL. TRI

**JAMES K. AITKEN (ED.)
T&T Clark Companion to
the Septuagint. London:
Bloomsbury T&T Clark
2015. 592 s.**

Septuagintatutkimus on laaja-alainen tutkimuskenttä, joka sisältää monenlaisia tutkimuskysymyksiä, näkökulmia ja metodeja. Jokaisella Septuagintan kirjalla on oma tekstihistoriansa, joka asettaa omat haasteensa ja tutkimuskysymyksensä tutkijoille. James Aitkenin toimittama artikkelikokoelma on tästä syystä erittäin hyödyllinen, koska se kerää yksiin kansiin jokaista Septuagintan kirjaa koskevaa ajankohtaista tutkimustietoa. Teoksen tavoitteena on tarjota kätevä ja helposti lähestyttävä yhteenveto kaikkien Septuagintan kirjojen erityispiirteistä. Esiin nousevat jokaiselle kirjalle oleelliset piirteet ja tutkimuskysymykset, ja lukijalle selviää nykytutkimuksen tilanne kunkin kirjan kohdalla, samoin kuin siinä olevat puutteet.

Aitken on ansioitunut Septuagintatutkija Cambridgen yliopistossa. Hänen oma mielenkiintonsa Septuagintan kreikankieltä kohtaan heijastuu teoksen luonteeseen, sillä jokainen artikkeli sisältää kiitettävästi tietoa Septuagintassa käytetystä kielen laadusta ja piirteistä. Muut kirjoittajat edustavat pääasiassa nuorempaa tutkijasukupolvea. Aitken toteaaakin johdannossaan, että nuorten tutkijoiden osallisuudella hän toivoo tuovansa uutta näkökulmaa vakiintuneisiin mielipiteisiin. Suomalaisista tutkijoista Anssi Voitiola on osallistunut teoksen tuotantoon Leviticusta käsittelevällä artikkelillaan.

Johdannossa Aitken esittelee lyhyesti Septuagintaan yleisesti liittyviä kysymyksiä: mitä Septuagintalla tarkoitetaan, missä ja milloin Septuaginta käännettiin, mitä ovat Septuagintan tekstilähteet ja tekstityypit. Lopuksi hän antaa lyhyen kuvauksen Septuagintan tekstilähteistä, nykykielisistä käännöksis-

tä ja keskeisistä tutkimusaiheista. Johdannon esittely jää tarkoituksella pinnalliseksi, koska samoja aiheita käsitellään teoksen artikkeleissa. Septuagintan alkuperää käsitellessään Aitken viittaa omiin tutkimustuloksiinsa: hän on ehdottanut, että Aleksandria ei ollutkaan Septuagintan kotikaupunki. Suurten kaupunkien ulkopuoliset juutalaiset alueet, esimerkiksi Fayyumissa, ovat papyruslöytöjen perusteella osoittautuneet mahdollisiksi käännöstyön paikoiksi. Tosin teoksen muut kirjoittajat eivät ota tätä kantaa huomioon, vaan yleensä mainitsevat Septuagintan kirjojen todennäköisimmäksi alkuperäksi Aleksandrian, muutamassa tapauksessa Palestiinan.

Kirjan artikkelien rakenne on yhtenäistetty niin, että jokainen rakentuu seitsemästä alaluvusta. Nämä kuvailevat kunkin kirjan erityispiirteitä, alkuperää, kielenpiirteitä, käännöksen luonnetta ja rakennetta, tärkeimpiä tekstikriittisiä piirteitä, kirjassa esiintyvää ideologiaa ja eksegeesiä sekä reseptiohistoriaa. Rakenteellisessa yhtenäisyydessä on sekä hyvät että huonot puolet. Lukijan kannalta siitä on hyötyä, sillä se helpottaa tiedonhakua ja eri Septuagintan kirjojen vertailua keskenään. Kirjojen sisällön kannalta rakenne on kuitenkin hieman rajoittava. Se saattaa kuvailla yhden kirjan luonnetta ja kehityshistoriaa hyvin, mutta ei välttämättä sovellu toisen kirjan parhaaksi selitysmalliksi. Ongelma tulee esiin, kun vertailaan eri alalukuja keskenään. Ensinnäkin on tavallista, että sama teema tai piirre on nostettu esille useammassa alaluvussa, esimerkiksi tekstikriittiset kysymykset voivat esiintyä peräti kolmessa tai neljässä eri alaluvussa. Toisekseen eri artikkeleissa voi esiintyä merkittävästi erilaista sisältöä samalla tavalla otsikoidun alaluvun alla.

Ensimmäisessä alaluvussa tuodaan esille jokaista kirjaa koskevat keskeisimmät piirteet ja tutkimuskysymykset. Useamman kirjan kohdalla tässä keskitytään kertomaan

käännöksen luonteesta ja eroista heprealaiseseen tekstiin verrattuna. Muutamassa tapauksessa pureudutaan käännöksen tekstiongelmiiin syvällisemmin. Näin esimerkiksi Jeremian kirjan kohdalla, jossa kuvailaan tutkimuksissa käytyä keskustelua useammasta kääntäjistä ja mahdollisesta revisiorista. Toisaalta jos kyseinen kirja on alkuperältään kreikankielinen, tai jos siitä ei ole säilynyt hepreankielistä lähdetekstiä, kuten osassa apokryfikirjoista, kirjoittaja keskittyy kuvailemaan kirjan sisältöä ja siitä nousevia ongelmia. Esimerkiksi 1. Makkabilaiskirjaa käsittelevässä artikkelissa pohditaan, minkä kalenterijärjestelmän perusteella kirjassa esiintyvät tapahtumat on sijoitettu.

Toinen alaluku käsittelee kirjoituksen alkuperää. Siinä esitellään tietoa kirjan käännösajankohdasta ja paikasta, jossa käännös tehtiin. Yleisimmät maininnat koskevat muissa teoksissa käytettyjä lainauksia, joiden perusteella päätellään käännöksen viimeinen mahdollinen kirjoitusajankohta. Useissa luvuissa viitataan Siirakin kirjan käännökseen (n. 132 eaa.), koska sen esipuheessa todetaan, että lain, profeettojen ja kirjoitusten käännökset ovat jo juutalaisyhteisöjen käytössä. Vaikka Aleksandriaa pidetään todennäköisenä käännösapaikkana monelle Septuagintan kirjalle, poikkeuksiin kuuluu esimerkiksi Psalmi, jolle esitellään tarkemmin argumentteja palestiinalaisen alkuperän puolesta ja vastaan.

Septuagintan kirjojen kieltä käsittelevä alaluku vastaa melko täsmällisesti otsikkoaan: luvussa kuvataan kunkin kirjan kreikankielen luonnetta. Septuaginta on tunnettu siitä, että hepreankielisen lähdetekstin syntaktiset piirteet heijastuvat voimakkaasti käännökseen. Tämä ilmenee lähes jokaisen käännetytyn kirjan kohdalla. Septuagintan tekstiperinteiden moninaisuus tulee esille Samuelin kirjojen kohdalla: käsi- ja siirakirjoitukset sisältävät kolmentyyppisiä tekstiperinteitä. Näiden kaikki-

en piirteitä kuvaillaan erikseen: vanhaa kreikkaa (Old Greek) pidetään käännöksen varhaisimpana muotona, *kaige*-resensiota ja lukiaanista tekstiä myöhempinä revisioina.

Seuraava alaluku on otsikoitu ”käännös ja rakenne”. Sisältönsä kanalta alaluku toistaa hieman edellistä, sillä tässäkin otetaan aiheeksi käännöksen suhde lähdetekstiin. Alaluku kuitenkin tarjoaa lisätietoa. Useamman kirjan kohdalla mainitaan, minkä verran kirjassa esiintyy tulkinnallisia käännöksiä ja kirjaimellista käännöstä. Siirakia käsittelevässä luvussa kirjoittaja syventyy kuvailemaan erilaisia kirjaimellisen käännöksen tyyppisiä ja missä määrin niitä esiintyy Siirakissa. Muutamissa luvuissa (Joosua, 1.–2. Samuelin kirja, Siirak) ennakoidaan jo seuraavaa alalukua ja tekstikriittisiä kysymyksiä.

Tekstikriittisiä käsitellään eri kirjojen kohdalla eri laajuudessa. Pentateukin artikkeleissa ei ole pureuttu syvällisesti tekstikriittisiin ongelmiin, esimerkiksi Genesiksen kohdalla keskustelu kohdistuu tulkintoihin. Tekstikriittisiä kysymyksiä käsitellään tarkemmin muun muassa Joosuan, 1.–2. Samuelin sekä Jeremian kirjojen kohdalla, joissa käsi- ja siirakirjoitusten välillä on merkittäviä eroja. Erot esitellään selkeästi, lisäksi kuvaillaan eri tutkimusten ratkaisuja tekstiongelmiiin. Osa kirjoittajista analysoi, kuinka tutkijoiden tekemät päätelmät käännöksen luonteesta ja rakenteesta vaikuttavat heidän tekemiinsä tekstikriittisiin ratkaisuihin.

Keskustelu Septuagintan kirjojen ideologiasta ja eksegeesistä on anotoisaa. Koska suuri osa kirjoista on käännöksiä, moni kirjoittaja sitoo keskusteluun käännöstekniikan ja tekstikriittikin. Käännöksessä olevaa tulkintaa on nimittäin mahdotonta erottaa lähdetekstistä, ellei ole välineitä tunnistaa kääntäjän käyttämiä tulkinnallisia elementtejä. Poikkeuksena ovat alun perin kreikankieliset kirjoitukset. Viisauden kirjaa käsittelevä artikkeli on tässä hyvä esimerkki. Siinä kuvaillaan tekstin sisällöstä nousevaa tematiikkaa ja aatevirta-

uksia ja yhdistetään niitä laajemmin antiikin juutalaisen filosofian asiayhteyteen.

Reseptiohistoria on joka luvun suppein osuus. Yleensä luodaan vain yleiskatsaus Uudessa testamentissa ja patristisessa kirjallisuudessa löytyvään reseptioon. Jobin kirjan artikkelissa kuvaillaan sen vapaamuotoisen käännöksen tuottamia ongelmia myöhemmille revisoreille, joiden työskentelyperiaatteena oli usein tuottaa heprealaista tekstiä lähempänä oleva lopputulos.

Kokonaisuudessaan Aitkenin toimittama teos on erinomainen apuväline jokaiselle Septuagintan parissa työskentelevälle sekä siitä kiinnostuneelle. Teos sisältää suuren määrän johdattelevaa tietoa kaikista Septuagintan kirjoista, ja joka artikkeli antaa käsittelemästään kirjasta kattavan yleiskuvan. Kunkin kirjan tärkeimmät piirteet ja tutkimuskysymykset on esitelty niin, että niihin on helppo syventyä, vaikka lukijalla ei olisi niistä aiempaa tietoa. Lukujen yhtenäinen rakenne helpottaa tiedonhakuja ja vertailua. Kirjoittajien luovuus olisi tosin voinut tulla paremmin esille, jos heille olisi annettu vapaus jäsentää omaa materiaalia. Sellainen ratkaisu olisi saatanut palvella Septuagintan eri kirjojen sisältöä paremmin.

MIIKA TUCKER, TEOL. MAIST.